

Szent Borbála, 1935 (Dorog)

Nepomuki Szent János, 1935 (Dorog)

Szent Borbála (részlet), 1935 (Dorog)

Nepomuki Szent János (részlet), 1935 (Dorog)

Kovács Lajos

HARANGHY JENŐ „ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAI” DOROGON

Haranghy Jenő (Debrecen, 1894 – Budapest, 1951) a huszadik század első felének egyik legnépszerűbb, sokat foglalkoztatott iparművésze. Munkássága a korszak leghatásosabb produktumai közé tartozik. Nem kevés remeket hozott létre

olyan – esetenként perifériusnak tekintett – műfajokban, technikákban, mint az ex libris, a könyvillusztráció, a bélyeg, a plakát, a mozaikkép, a pannó vagy az üveglak. De hát éppen ezért volt az Iparművészeti Iskola tanára. Sokoldalú és sikeres pályát futott be, s ebben nagy része volt annak a vidéki munkavállalásnak, amely – többek között – Dorogra is „elcsábította”. Haranghy a monumentális képzőművészet egyik legeredetibb alakjává fejlődött a fent jelzett időszakban. Az ország számos pontján (Budapest, Debrecen, Kőszeg, Sümege, Komló, Parádszabolcs stb.) hagyta ott keze nyomát. Annak a tanárembernek születtek meg itt a maradandóságot megcélzó monumentális remekei, aki közben *A rajzolás művészete* című könyvével generációkat nevelt az ízléses, korrekt rajzolni tudásra. Kevesen voltak képesek egyszerre így eleget tenni ennyiféle elvárásnak.

Dorogi meghívásának eltörölhetetlen (bár részben megsemmisített) munkáit egyetlen évben alkotta meg. Ebben a legnagyobb inspirátor egy szerény, kiválósága ellenére is elfelejtett építész: Gáthy Zoltán mészáros volt. Őt pedig egy bányamész, bányaigazgató, Schmidt Sándor bízta a csábítás minden trükkjére.

A megbízás két összefüggő sorozatban és néhány apró közreműködésben teljesült. A sorozatok: üveglakok és seccok. Az apróságok: egy bányászjelkép és egy látványos építmény látványterve. Születtek továbbá olyan munkák, amelyeket magáncélú megrendeléseknek gondolunk, de Dorogon maradtak, és témájukban is kötődnek a dorogi bányászathoz (szénrajzok, olajképek).

Mindezek ma egy kisváros kultúrájának erőteljes – bár nem eléggé közismert – remekei.

• • •

Szücs György művészettörténész írja a Haranghy-centenárium évében megjelent monográfiájában: *„Haranghy még 1935-ben két »különleges« feladatot old meg. A kőszegi Gyurácz Ferenc evangélikus leánygimnáziumban... a magyar irodalom termékek kartonjait rajzolja meg... Még készül az iskola kifestése, de Haranghyt már Dorogon találjuk, ahol két eltérő tartalmú megbízást teljesít. A plébániatemplom üveglakait tervezi és a bányászotthon falképeit festi meg Mór József és Szabó István növendékekkel.”*¹ Ahhoz, hogy a freskók hitelesen szóljanak a bányászok életéről, a festőnek le kellett szállnia a föld mélyére.

Gáthy Zoltán emlékirataiban olvashatjuk, hogyan került Dorogra a művész, és mit jelentett a nagytű embernek a földalatti megpróbáltatás. *„A bányatemplom építésével Dorog is közelebbi kapcsolatba került a művészetekkel, az a Dorog, amelyik eddig nem nagyon látott festőt vagy szobrászt. Dicsékvés nélkül mondhatom, ebben jelentős részem volt nekem is.”* Jeges Ernő festőt hiába csalogatta a bánya, „nem állott kötélnek. Annál többször látogatta meg a bánya mélyét Haranghy Jenő festőművész, az Iparművészeti Iskola tanára, pedig

1 Szücs György, 27. o.

Szent Cecília-üvegablak, 1935 (Dorog)

ő, kissé testes lévén, nehezen mozgott ott lenni. Egyszer egy szűkebb vágatba úgy beszorult, hogy – saját szavait idézve – *elől húztak, hátul taszítottak, majd szétráncigáltak*. Haranghy a Munkásotthon nagytermében hat tablón a szén keletkezését, továbbá hat tablón a szénbányászok munkáját örökítette meg hatásos és művészi formában, ezen kívül egy lépcsőház hatalmas színes üvegablakán a bányászok állandó küzdelmét ábrázolta a természeti erővel: a tűzzel, a vízzel és omlásokkal.²

Gáthy nem említi azonban a falképek tizenharmadik darabját, melyről a bányatársaság megbízásában olvashatunk: *Haranghy „Elkészíti a nagyterem oldalfalán végighúzódo kétszer harminc méter hosszú, két méter magas frízt, az egyik oldal a szén kialakulásának, a másik oldal a bányászletnek főbb jeleneit, továbbá a bejárati fal 10 méter hosszú, 7,5 m magas felületének kiképzése – a szén az ember életében – tárgygyal. Ezen munkák száraz vakolaton, kazeines festési technikával készülnek, igen gondos, időálló kivitelben, a bemutatott és jóváhagyott eredeti nagyságú kartonok alapján.”*³

A képek tartalmáról, művészi értékéről szóljunk ismét az avatott szakértőt idézve. *„A kétszer hat méter mezőben elgondolt sorozat ezt az elképzelést (lásd: a fenti megbízás szövege) valósította meg. Az egyik oldalon a dorogi szénmedence fedezése látható, amint a pásztoroknak feltűnik, hogy napokig nem alszik ki a tűz. A szén keletkezéséhez korábbi földtörténeti korokba invitál bennünket Haranghy ecsetje, találkozhatunk halakkal és más őssállatokkal, az ’özönvízzel’, kitörő vulkánnal, s a megszilárduló hegyek gerinceivel. A másik oldal már napjainkba kalauzol, a bányászok napi munkájának kemény pillanatai jelennek meg előttünk: a fűrófej, a csillesor, a gumiszalag között izmaikat megfeszítve dolgozó félmeztelen alakok. A bejárat fölötti (elpusztult) nagy falkép azt jelképezi, ahogy a bányászok a leláncolt nőalakot,*

a széntömbbe zárt energiát kiszabadítják. A lépcsőház Haranghy-féle üvegablaka a bányászok és hozzátartozóik imáját örökítette meg.

*A kötött képmezők, a föld alatti világ ábrázolása súlyos vonalakat, visszafogott színezést igényelt. Haranghy maga is leszállt a tárnába, hogy a bányászok világáról hitelesen tudjon tudósítani.”*⁴

Az oldalfalak hat-hat képe ma is látható a dorogi művelődési ház színháztermében. Nem volt ilyen szerencsés az „elpusztult” nagyméretű alkotás a bejárati falon. Az 1950-es években a leláncolt nőalakot mint Szent Borbálát azonosították, s az akkori uralkodó világnézet nem látta szívesen a szentek apoteózisát. Erősen tartották magukat azok a legendák, melyek szinte napjainkig vitatták, hogy valóban elpusztult a mű. Hinni szerették volna, hogy csak lemeszelték, és ráfestették a bányászok közé látogató Rákosi Mátyást ábrázoló falképet. Rákosi dicsőségének elmúltával ez a kép is eltakarításra ítéltetett (egyesek ugyancsak vitatták, hogy valóban megsemmisült-e a Haranghy-képpel együtt).⁵

Az imát ábrázoló üvegablak tartalma sem illet az ötvenes évek „hangulatához”. Újabb munka mégis elsősorban azért került a helyére, mert a háborúban, majd a következmények nélküli újabb évtizedekben helyrehozhatatlan sérüléseket szenvedett. A művet tehát tovább pusztította, helyreállíthatatlanná tette az idő és a közöny, míg 1981-re Furlán Ferenc dorogi művész új (s jegyezzük meg: sikeres, szép) munkája végleg feledésre ítélte az eredeti darabot.

A színháztermi sorozat tizenkét darabját – viták kereszt-tüzében – megmentették a józan politikusok és a meggyőző erővel érvelő művészek, művészettörténészek. A művelődési ház sorsának sokáig bizonytalan alakulása napjainkban már nem veszélyeztetheti a monumentális, máig hatásos művek jövőjét. Napjaink aktuális problémájának megoldásához ismét a józanságra és az értékmentők hitelességére volt szükség.

2 Gáthy Zoltán 12. o.

3 A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. megbízása 1935. április 17-én.

4 Szűcs György u.o.

5 A Haranghy-kép sorsáról újabb publikációkban maga Gáspár Sándor, a Rákosi-falikep alkotója vall: „Leverettem a halálraítélt freskót.” (Gáspár Sándor: Hogyan kerültem a művészet útvesztőjébe? Emlékirat. Kézirat. 32. p. – Lásd még: Ladányi András: Gáspár Sándor, a bányászfestő. Interjú. Új Forrás, 2009/2.)

• • •

Haranghy maga is alkotója (s nemcsak tervezője) a sorozatnak. Erről (s a már említett „testességéről”) a kiváló humorú tanítvány és munkatárs, Mór József karikatúrája őrzi a bizonyítékot. A magas állvány meghajló pallóján nagy egyetértésben veszélyeztetik bohém életüket a tanítványok a mester körül. Nem kétséges, hogy örömeiket lelték a hatalmas vállalkozásban.

• • •

A barokk plébániatemplomban üvegablakok tervezésére kap megbízást ugyanebben az évben (1935) a művész. Munkanaplójában pontos leltárát találjuk vállalásainak, majd az elkészült feladatot egy lendületes, vaskos áthúzás iktatja ki a kötelezettségek sorából.

Szép emberi történetként bonthatjuk ki az egyik áthúzott bejegyzést. A templom akkori plébánosa Trinkl Kálmán volt. A pap édesanyja iránti szeretetének példája a festő bejegyzése: *„Trinkl Kálmán plébános részére Dorog Szent Cecília ablak kivitelezési kartonja eredeti nagyságban (Cecília arca Édesanyja legyen). Méretek a Palkánál.”* Palka József az üvegablakok kivitelezője volt.

A dorogi Eucharisztikus oltárról is készült egy „látványterv” Haranghy Jenő kivitelezésében. A munkanapló ezt is megörökítette. A (pirossal) áthúzott szöveg itt is a munka elkészültét igazolja.

• • •

A művészettörténész fentebbi elemzését az üvegablakokról is teljes egészében idézzük: Haranghynak *„...a plébániatemplom üvegablakainak tervezéséhez jóval spirituálisabb emelkedettségre volt szüksége. Talán a sümegi freskók élményei segítettek a gazdag ruházatú szentek megalkotásában. A Szent Borbála és Szent Teréz ablakokon a vörösek dominálnak, vonalvezetésük hasonlóképpen barokkos, mint a ’tónusosabb’ Nepomuki Szent János, Szent József és a mennyei királyné, Mária kompozíciókon. Az orgona mögötti Szent Cecília viszont még*

*erőteljesen hordozza a szecesszió dekorativitását. A profilból ábrázolt glóriás, fejpántos nőalak távolról a cseh Adolf Mucha plakátjait idézi.”*⁶

Hogy a bányatársaság és az egyház közös kezdeményezése lehetett az ablakosorozat, igazolják a feliratok. A készítettők között a plébános mellett Schmidt Sándor bányaaigazgató és felesége neve kétszer bukkan fel (*Szent Borbála- és Szent Terézablak*), hogy csatlakozzon hozzájuk a bányamunkásság („a tömedékkainai tiszt- és altisztikar és munkásság”), a község előljáróságának képviselője (Berberich János bíró), s a tehetős dorogi hívek sora (Berberich, Puchner, Benedek stb. család).

Ez a sorozat sem kerülte el a pusztítók figyelmét. A háborúban belövések, célba dobált kézigránatok okozták sérüléseit.⁷ Ezeket az ugyancsak tehetős családok (Berberich, Megyeri, dr. Román, Morva, Laub, Nádai, Stampf, Bauer stb.) 1947-ben (az utolsó pillanatban) még helyrehozták. De a következő évtizedek meg nem fékezett, felelőtlen kődobálói tovább csonkították a pompás kompozíciókat. Jelentősen – szerencsére – még így sem rombolták le az összehatást.

• • •

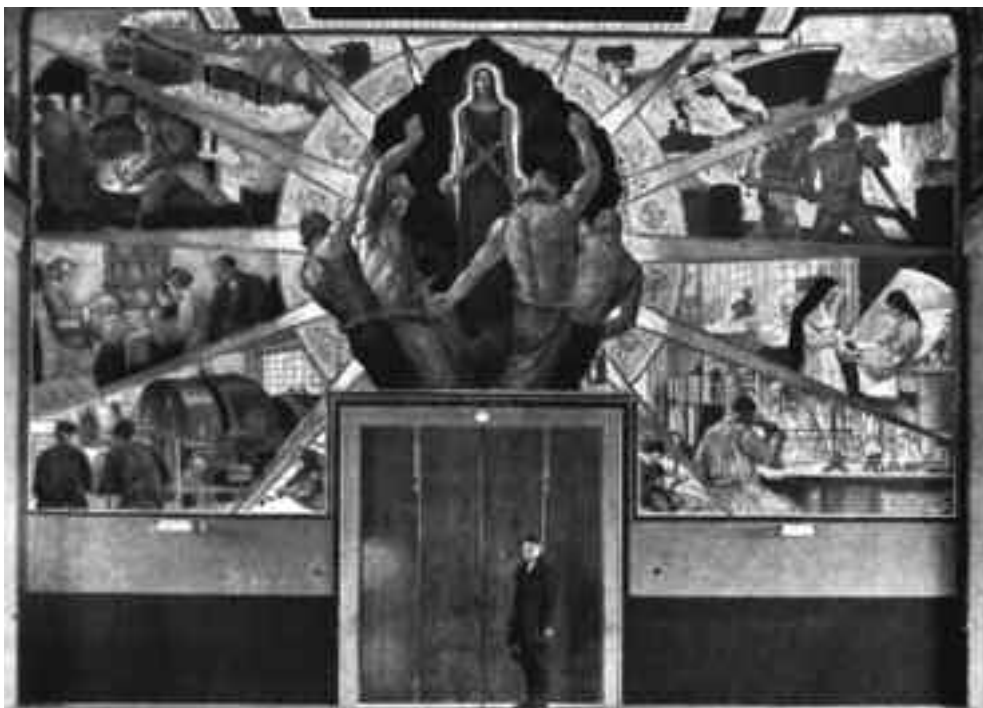
Tulajdonképpen két „állandó kiállítás”, két egységes szellemű (bár egymástól témában, technikában is különböző) tárlat őrzi a dorogi hónapok Haranghy-hagyatékát. A gazdag életműben is ritka jelenség ez a bőkezűség, különösen azért, mert egy nagyra törő, de még fejlődése csúcspontján álló községben születtek meg a jelentős művek.

Haranghy életrajzi adatai között van folytatás a dorogi megbízásoknak, *„November-decemberben a Műcsarnok Téli Kiállításán bemutatja a dorogi kartonokat, amelyekért Neuschloss-Knüsli Kornél egyesületi elnök emlékére alapított bronzérmével tünteti ki a Magyar Képzőművészek Egyesülete.”*⁸ A Munkásokon frízeihez és a plébániatemplom üvegekpeihez készült kartonok, színvázlatok, tusvázlatok önmagukban is remekművek, csak sajnálhatjuk,

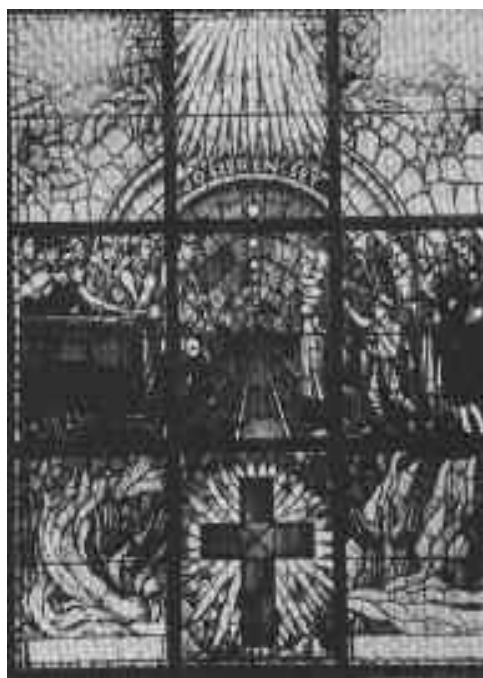
6 Szücs György u.o.

7 Historia Domus, Szent József plébánia irattára.

8 Szücs György, 49. o.

A szén keletkezése, felfedezése és bányászata, 1934 (Dorog – elpusztult)

Jó szerencsét! – üvegablak,
1935 (Dorog – elpusztult)

Bányaló fiúval,
1935

hogy több darabjuk ismeretlen helyen lappang, s nem láthatja a nagyközönség. Néhány darabja a soproni Központi Bányászati Múzeum tulajdona, más – sérült – vázlatokat Haranghy Judit Dorog városának ajándékozta. Jelenleg restaurálásra várnak. S ennek a közös munkának maradtak nyomai olyan apróbb megbízásokban, mint a dorogi Munkásotthon Önszegélyző Egyesület zászlójának, szimbólumainak megvalósítása, vagy a részvétel egy provizórikus alkotás látványképének megtervezésében: az eucharisztikus világtalálkozást 1938-ban Dorogon monumentális, szabadtéri szénoltár építésével ünnepelte meg a bányatársaság. Az építész Gáthy Zoltán, a szobrász Mátrai Lajos és a festő Haranghy Jenő szép együttműködését is illusztrálja az országos híró építmény.

• • •

2004-ben, amikor a város utolsó bányáját is bezárták, újabb Haranghy művek sorsa dőlt el. Kívánatos volt, hogy a Dorogról és dorogiaknak készült olajképek – a Lencsehegyi bányai üzem megszűntével – is a városban maradjanak. A két festmény – *Bányaló fiúval* és *Csillelő bányász* – ugyancsak 1935-ben készült, a hagyomány szerint Schmidt Sándor bányaigazgató megrendelésére. Mindkét munka sérüléseket szenvedett, tárolási körülményei miatt megkopott. Ezek restaurálására a Szénmedence Kultúrájáért Alapítvány kezdeményezésére 2011-ben került sor.

Az üvegablakok történetének legújabb fejezetét 2011–2012-ben írták Dorogon. A barokk plébániatemplom (egyházi és városi összefogással) történő felújításának részeként az ablakokat újraólmozták, sérüléseit kijavították. Így ma csaknem eredeti szépségében láthatók a művész alkotásai.

• • •

Dorog, a hagyományaira érzékeny város Haranghy Jenőtől – töredékeiben is – megőrzésre érdemes hagyatékot kapott.

Sajnos a hagyatékunk emléket állító kiadvány⁹ megjelenését önzetlen támogatónk, Haranghy Judit már nem érthette meg. Édesapja iránti szeretetének emlékezetére ajánljuk összefoglalónkat.

9 Kovács Lajos: Haranghy Jenő „állandó kiállításai” Dorogon. Dorog, 2010. Dorogi Füzetek 39. DVBE.

Leszállás,
1935

Haranghy Jenő üvegablakai a plébániatemplomban

- Bal 2. Szent Teréz anygallal. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Bal 3. Szent Borbála zöld ággal. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 2. Mária, a világ királynője. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 3. Szent József, a bányászok védőszentje. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Jobb 4. Nepomuki Szent János. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1947-ben.
 Kórus: Szent Cecília. 1935. Kivitelező: Palka József. Megújítva 1948.

Források

- Dorogi értékek nyomában* 3. Dorogi Füzetek 9. Szerk.: Kovács Lajos. Dorog, 1994. Dorog Város Barátainak Egyesülete.
Életrajzi lexikon. 1. kötet. Bp. 1967.
 Gáthy Zoltán: *Emlékiratok – Dorogi évek*. Sorozatszerk.: Kovács Lajos. Dorogi Füzetek 8. Dorog, 1994. Dorog Város Barátainak Egyesülete.
 4. Haranghy Jenő: *Munkanapló*. Kézirat. (Az örökösök tulajdonában)
 Historia Domus, Szent József plébánia irattára.
Művészeti lexikon. Bp., 1973. Corvina
 Palásthy Lajos – S. Haranghy Judit: *Haranghy Jenő ex libriseinek alkotásjegyzéke*. Balatonfűzfő, 1994. Palásthy Bt.
 Szücs György: *Haranghy Jenő*. Bp., 1994. Irisz Kft.